

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 13.04.17

Adam Bodnar

XI.411.1.2017.AK

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości –
Prokurator Generalny
Ministerstwo Sprawiedliwości
Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa P-33

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, pełniący także funkcję niezależnego organu do spraw popierania, ochrony i monitorowania wdrażania postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, otrzymuję informacje o problemach i ograniczeniach, z którymi spotykają się osoby z niepełnosprawnościami w wymiarze sprawiedliwości. W wyniku zrealizowanych na zlecenie Rzecznika badań społecznych powstał **raport pt. „Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości – analiza i zalecenia”**¹. Wyniki badania potwierdziły przekazywane Rzecznikowi informacje i pozwoliły na sformułowanie wniosków dotyczących szczególnej sytuacji osób z niepełnosprawnościami w analizowanym obszarze, na które chciałbym zwrócić uwagę Pana Ministra.

Najistotniejszym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonych badań jest **konieczność zniesienia instytucji ubezwłasnowolnienia w jej obecnym kształcie i wdrożenia modelu wspieranego podejmowania decyzji**. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną, które zostały ubezwłasnowolnione, co do zasady nie mają zdolności procesowej, co wydaje się być zbyt daleko idącym, nieuzasadnionym ograniczeniem korzystania z konstytucyjnego prawa do sądu. W mojej ocenie wsparcie w

¹ Raport dostępny jest także pod adresem:

<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Dost%C4%99p%20os%C3%B3b%20z%20niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bciami%20do%20wymiaru%20sprawiedliwo%C5%9Bci.pdf>

korzystaniu ze zdolności procesowej musi uwzględniać prawa i preferencje osoby z niepełnosprawnością i nie powinno być równoznaczne z zastosowaniem mechanizmu zastępczego podejmowania decyzji.

Niezwykle istotne jest **poszanowanie woli osób z niepełnosprawnościami w sprawach, które ich dotyczą**. Sąd powinien być zobowiązany do obligatoryjnego wysłuchania osoby zainteresowanej, a odstąpienie od tego obowiązku powinno być uzasadnione jedynie w sytuacjach wyjątkowych. Nowelizacji zatem wymaga zwłaszcza przepis art. 576 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim nie przewiduje on obligatoryjnego wysłuchania osoby ubezwłasnowolnionej przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy.

Inną poważną barierą w zakresie dostępu osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną do wymiaru sprawiedliwości są **formy szczególne oświadczeń woli**. Przepisy prawa regulujące zasady składania oświadczeń woli powinny przewidywać różne formy komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami. Przydatna może się okazać treść art. 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, zgodnie z którym „komunikacja” obejmuje: języki, wyświetlanie tekstu, alfabet Braille’a, komunikację przez dotyk, dużą czcionkę, dostępne multimedia jak i sposoby, środki i formy komunikowania się na piśmie, przy pomocy słuchu, języka uproszczonego, lektora oraz formy wspomagające (augmentatywne) i alternatywne, w tym dostępną technologię informacyjno-komunikacyjną.

Ponadto zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i w postępowaniu karnym, osoby z niepełnosprawnościami mogą spotykać się z **wyłączeniami lub ograniczeniami w zakresie możliwości bycia świadkiem**. Konieczne jest zatem spopularyzowanie stosowania przesłuchań na odległość oraz przeprowadzania dowodu na odległość z wykorzystaniem urządzeń technicznych, a także rozważenie ewentualnych zmian o charakterze legislacyjnym w zakresie przepisów ograniczających możliwość składania zeznań w charakterze świadka przez osoby z niepełnosprawnościami.

Dla urzeczywistnienia prawa osób z niepełnosprawnościami do sądu na zasadzie równości z innymi niezbędne są także **zmiany w zakresie dostępu do informacji i komunikacji z organami wymiaru sprawiedliwości**. Przede wszystkim konieczne jest kontynuowanie działań na rzecz cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości tak, aby możliwie duża część dokumentacji w postępowaniu była dostępna w wersji elektronicznej. Celowe wydaje się przeprowadzenie audytu wszystkich serwisów internetowych administrowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości pod kątem ich dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz spełniania standardów WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines). Powyższy obowiązek wynika z rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych

wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 113).

Pragnę także zwrócić uwagę Pana Ministra na stale podnoszony **problem dostępności pomocy tłumaczy języka migowego w trakcie postępowania sądowego oraz w kontaktach z pracownikami sądu, prokuratury lub profesjonalnym Pełnomocnikiem**. W tym kontekście niezbędna wydaje się nowelizacja ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. Nr 209, poz. 1243, z późn. zm.) tak, aby do udostępniania usług tłumacza migowego zobowiązane były wszystkie instytucje finansowane ze środków publicznych, w tym instytucje wymiaru sprawiedliwości. Pilne jest również **stworzenie państwowego systemu certyfikacji tłumaczy języka migowego**.

Czynnikiem ułatwiającym osobom z różnego rodzaju niepełnosprawnościami dostęp do wymiaru sprawiedliwości byłby **obowiązek stosowania racjonalnych usprawnień**, czyli dostosowań nie nakładających nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku w celu zapewnienia osobie z niepełnosprawnością możliwości korzystania z jej praw. W tym celu niezbędna jest jednak nowelizacja ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 2046) tak, aby prawo do racjonalnego usprawnienia przysługiwało wszystkim osobom z niepełnosprawnościami przy realizacji każdego prawa ustanowionego w drodze Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Ograniczenia łączą się także z niedostępnością architektoniczną budynków sądów i prokuratur. Niezbędny wydaje się kompleksowy audyt dostępności infrastruktury instytucji wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami, a także przygotowanie planu remontów i uwzględnianie zasady uniwersalnego projektowania przy tworzeniu nowych inwestycji.

Odrębną kwestią wymagającą uwagi są **negatywne stereotypy rozpowszechnione wśród pracowników wymiaru sprawiedliwości**, które mogą mieć wpływ na niski wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w tych instytucjach. Warto rozważyć organizowanie cyklicznych szkoleń dla wszystkich osób pracujących w wymiarze sprawiedliwości w zakresie specyfiki różnych rodzajów niepełnosprawności, a także szczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Konieczna jest także większa dbałość o dostępność procesu rekrutacji, a także dostosowanie stanowisk i środowiska pracy w instytucjach wymiaru sprawiedliwości do szczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Mając powyższe na uwadze, działając na podstawie przepisu art. 16 ust. 1 i art. 17b pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2014 r. poz. 1648, z późn. zm.), chciałbym poddać pod rozagę Pana Ministra zasygnalizowane

problemy. Będę zobowiązany za ustosunkowanie się Pana Ministra do zaleceń wskazanych w załączonym raporcie oraz poinformowanie mnie o działaniach podejmowanych przez resort sprawiedliwości w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami pełnego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz o planowanych w tym zakresie pracach.

Załącznik:

- raport pt. „Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości – analiza i zalecenia”.